

Zene, folklór

Kállai-kettős, Psalmus Hungaricus: magyar népballadák — Balladagyűjtő: Kodály Zoltán — Haydn: Máté passió — Kriza János: Tövises és rózsák — Kármán Kata: népballada — Verdi: A Rajna kincse — Reneszánsz zenei újdonság: a grogrían — Liszt: Psalmus Hungaricus — Jancsó Miklós: Üvöltő szelek — Várkonyi Zoltán: Egy magyar nábob — Mai képzőművészek: Munkácsy, Feszty — Chopin: Kék Duna, keringő — Liszt: Sz-dur keringő — Sopen — A középkor jellemzője: a barokk

Névtévesztések

Bacsányi Ferenc — Dohnányi Jenő — Szokolai László — Bracsay Ábrahám — Wekerle István — Bessenyei Ferenc — Kölcsey Mihály — Toldy Miklós irodalomtörténész — Szkhárosi Horváth Ádám — Virág Péter ódaköltő — Káldy Márk — Dávid Kis Ferenc — Sztárai János — Kisfaludy Stróbl Károly — Gyomlai Artúr — Bárdossy László zeneszerző — Laskai Lajos — Köveczi Béla — Graniczey Tibor.

V. KOVÁCS SÁNDOR

KOMOLY JÁTÉKOK

Szauder József tréfáiból

Tizenegy éve, 1975. augusztus 7-én, 59 éves korában halt meg Szauder József. A Népszabadság nekrológja pontosan fogalmazott: „Jelentős életművet hagyott ránk. A felszabadulás utáni marxista irodalomtudomány egyik legfontosabb teljesítménye az övé. Emlékét megőrzi tanítványai...” Klaniczay Tibor pedig így búcsúztatta augusztus 14-én, a Farkasréti temetőben: „Kedves Jóska, mielőtt végképp hazasiéttél a Városból, az Urbsból, mely anyyiunk számára — nem utolsósorban a Te tanításaid nyomán — az emberi kultúra legfényesebb központja volt és marad, mint mestertől és baráttól búcsúzom Tőled, itt összeseregülő tanítványaid nevében, mint e tanítványok egyik doyenje, hiszen az elsők egyike voltam ama sokak közül, akik Tőled tanultak irodalmat, művészetet, tudományt, emberséget”. (Kortárs, 1975. 1976.)

Szabad legyen a kései tanítványok egyikeként, azok nevében megszólalnom a csendes évfordulón, akik a szegedi egyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetében eltöltött néhány éve során hallgathatták leckéit irodalomról, művészetről, tudományról, emberségről. Asszisztensei voltunk, de kíméletlen szigorral bánt velünk: kezdő kéziratunkat ízekre szedte, agyonjegyzetelte; számon tartotta, mit hányszor olvasunk, értjük-e valójában, amit idegen nyelven idézünk; szemináriumvezetésből módszertani magasiskolákat tartott; egyszerűen előírta, mikorra várja első könyveinket... Harmincas éve végén írt Kölcsey-monográfiáját a maga maximális igényei szerint így dedikálta 1961. szeptember 11-én, első közös egyetemi félévkezdésünk legelső napjaiban: „Kovács Sándor Ivánnak ajánlom, 1963-ra várom tőle első könyvét, legalább illet, szeretettel Szauder József”. Olyan könyvet bizony azóta sem írtam, de hálásan gondolok vissza határozott és szeretetteljes feladatkijelöléseire.

Későbbi megtisztelő barátsága, rendszeres levelezésünk, ritkuló találkozásaink (hiszen ő később Rómába került, én pedig folyóiratnál dolgoztam) mind-mind ifjúságom és pályakezdésem meghatározó emlékei.

Szauder tanári-baráti kritikája sokszor egyenesen nyers volt; aki nem ismerte emberközlel, akár félre is érthette a könyörtelen szeretet jeleit, amiként kedélyes ugratásai, tréfái, furcsa küldeményei is kiválasztottaknak szóltak. Ahogy a költő írja: „Csak az olvassa versemet, / Ki ismer engem és szeret.”

Nem tudom már felidézni, milyen alkalmából (netán minnek a vizsgázásaként, mert tréfás küldemények kigondolásáért nekem sem kellett a szomszédba mennem), 1970. január 28-án én is érdekes ajándékot kaptam tőle. A dátumot „Kovács S. I.-nak Szaudertől 1970. I. 28. szeretettel” jegyzett dedikációja őrizte meg, az ajándék pedig egy tízoros, XVIII. századinak látszó kézirat volt: a macskaszír receptje!

Talán ő is kapta valaha valakitől, mert nagyobb kézirat levágott alsó csikjának tűnik, jobb széle csipkésre vásott, a sorok néhány utolsó betűjét már lekoptatta az idő. Íme a szöveg szó szerint, betűhíven:

De cerebri morbis obs. LXXXII.

Végyed a Kövér macskát, nyuzd meg, el vetvén a bélit, és minden belső részeit, el vágván a fejétis, tégyed a husat egett borb[a] hadd állyon benne egy éjje[l], reggel egeszsen a belső reszit meg kell tölteni, borostyán fanak aprora [tört?] zöld ágaival, Sallya, ruta, Levendula, rosmaringal, mindenikbül egy[a]ránt vévén. azután Szalonnával jo büven meg kell ispekelní, és jo bűv[en] Szezfűvetis bele dugdosni, ezek utan lassu tűznél nyarson meg kell s[üt]ni), a melly Sir belöle ki foly ezzel kell kenni a meg meg romlott részt.

A Kenésnek módgya.

Darabos posztóval elsőb dörgöllyék jól meg a nyavalyas tagokat, kezet, lábát, hogy meg melegedgyek, azután kell a Sirral meg kenni.

Az orvoslás történetének kutatói mondhatnák meg, macskaszír-receptünknek van-e orvostörténeti-néprajzi értéke? Hogy a Szauder József ajándékaként hozzám került kézirata kétségkívül nagyobb receptgyűjtemény egyik darabja, nem pedig valami „bűbajos babona” alkalmi lejegyzése, azt a címben szereplő LXXXII. sorszám jelzi. Én csak azt tehetem hozzá: költészetünk története őriz nevezetes adatot arra vonatkozóan, hogy a különleges állatszír különleges bajok orvoslására szolgált. Arany Jánosnak *A bajusz* című versében olvasuk „*Kopasz-szájú Szűcs György bátyá*”-ról.

Kente, fente ő azt írral,
Kigyóhájjal, medvezsírral,
 Ebkaporral, kutyatéjjel;
 Meg is nőtt az minden éjjel
 — Tudniüllik: álmában.
 S ha fölébredt, mennyi kéjjel
 Tapogatta . . . hiában!

A macskaszír receptje súlyosabb baj ellen, latin címe szerint *De cerebri morbis*, azaz *Agybetegségről* való . . .

Két magyar zászlósúr

Ünneplő nemzet vagyunk, megemlékezéseink azonban jobbra híján vannak a jó kedélynek, a játéknak, tréfának, a diákos kollégiumi hagyományok örökségének. Tarnai Andor 60. születésnapjáról e feledett hagyományok felélesztésével emlékeztünk meg. Nem is a jubileum napján, augusztus 23-án, hanem jóval előbb, még június 22-én, hogy a Leányfalun megtartott baráti összejövetelen, az egyetemi vizsgaidőszak és a nyári szünet előtt, ott lehessenek hallgatónk is: az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén működő diák-kutatócsoportok szeminaristái. Megjelent ugyan „komoly” opus is az alkalomra (a fiatal kutatók írásait tartalmazó *Prodromus* című tanulmánygyűjtemény), a szolid kerti vigalom fénypontja azonban ama két címeres zászló meglengetése, felszalagozása, kitűzése, értelmezése, *Lengetési szabályzatának* ismertetése volt, amelyeket a Tanszék emeritált és mostani vezetője, Tolnai Gábor és Tarnai Andor tudósi-tanári alkatára szabtuk. Az alkalomra készült tréfás dokumentumok dossziét töltenek meg, ezek közül mutatjuk be olvasóink-

nak a két zászlóleírást. Díszesen bekeretezett szövegüket „Juránics” és „Radivoj”, a *Szigeti veszedelem* katonajelmezes zászlótartói ismergették a pajzshordó „Embrulah” apród és „angyali légió” segédletével:

Tolnai Gábor zászlajának leírása

Mit példázzék legyen s honnét vétetett az Ő friss pázsitfűnek avagy búzanövésnek *zöldjét* s jól megért gabonának *aranyát* symbola heroica gyanánt megjelentő zászlaja, kin címerül írva Szenci Molnár Albert képe vagyon, fennszóval Néktek most hirdettetik.

Nagy Dicsőségben Híresült Tudós és Vitézlő Nagyurunk, kinek szülővárosa, Kunszentmiklós, zászlóval manapság nem bír, ama hárfás Szent Dávid király psalmusit magyar zubbonköntöskébe öltöztető Szenci Molnár Albert zsoltáriból szabott s azoknak rájárára vont zöld-arany szín zászlóval köszöntessék, annak módjára, amiként az a LXV. és LXXII. psalmus magyar verseiben Molnár Albert által megíratott:

Az szép *sík mezők* ékeskednek
Sok baromcsordákkal,
Villagnak az szép szántóföldek
Sűrő gabonákkal . . .

Teremnek szép *sűrő gabonák*
Az hegyoldalakon
Az szép vetések ingadoznak,

Nőnek, virágoznak,
Mint az szép *zöld pázsit mezőben*
Az füvek villagnak . . .

Az szép zöld, pázsit mező jegyez ifiúságot, az *sűrő gabonák* aranyas színe jegyez megért termését sok fáradozásnak.

Tarnai Andor zászlajának leírása

„Rakva lévén hitem / Irgalmad erejével, Épít egy zászlócskát / Kezem ő elméjével, / Kit kövessen bátran / Lelkem fáradatlan, / Ha vív ellenségével” — kezdte siralmas éneki 11. versét Rimay János amaz argumentomról: „mit példázott legyen” az Nagyságos Gyarmathy Balassa Bálintnak „az ő fejér vörfolyás kamokából csináltatott zászlója”. Az fő poéta nyomdokában rák háton mászkáló nyavalyás pen-nánk most ama Főrendű Tudós Személy, Tarnai Andor zászlaját írja

s építi, s ennek az íráskának éretlen ajándékjával tudósítja közönségesen az Összvegyülteknek Minden Rendit.

Hogy az mostani saeculum kezdeti után 25. esztendőben, Gyulának ékes városában született, Tündöklő Hírnév Adományival Híresült Urunk zászlajának értelmét eszedbe vehesd, bocsásd bé füleidbe szólásunkat, nyisd meg a te szemeidet az *kék és fejér* szín által jegyzett dolgoknak látására, s meghalljad-lássad setétben bujdokló elméd világosodására azt is, mit repraesentáljanak az zászló szélét beszélő, hoszszant keresztbe metszett vörfolyék avagy *triangulumok*, s címer képében miért az Bél Mátyás orcája tűnik elénk.

Gyula városa új mesterséggel épített zászlaját Ország Kancelláriáján mostani heraldikus urak kék és fejér színre oszták, várbástya-fogazatokkal megékesíték — ez léssen zászlaja az mi Fő Tudós Urunknak is.

Az fene farkas fogát is példázó hegyes vörfolyék Ő tudós elméjének éles-erős voltát, constantiáját, auctoritását mutatják; „Tej fejér szín jegyzi / Láy szívét, engedelmet”; kék szín jegyzi az mindünket befedő nagy kerek kék égboltozatját. Bél Mátyás címerpaisra applicáltatott, megírt képébül pedig következik, hogy nemcsak honjabeli nyelve szólásával ékeskedő, hanem deáki s germán nyelvnek is álla általa természeti és kellete szerint való tudománya és állapotja helyére; mert mindezen nagy jeles és csudálatos tudományokra oly éber, ifjakat s véneket személyválogatás nélkül szüntelen vigyázással vagyon, hogy távol való hertelen tekintéssel is az tudomány szép kamokáinak felemelt virági fényesen láttathatnak az tudós szemektül rajta.

Az archaizáló stílus ötlete korántsem új lelemény. „Nemes és vitézlő férfinak, Varjas Bélának, igen tudós úrnak, nekem hajdan mesteremnek, mostan pedig kedves barátomnak 60. születésnapjára egészséget, békességet és hosszú életet kívánok” — kezdte köszöntőjét az 1970-ben megjelent *Varjas Béla-Emlékkönyv* (a *Forgách Mihály és Justus Lipsius levélváltása*) élén Klaniczay Tibor, s a teljes köszöntő szövegét a régi magyar irodalom stílusában írta meg. Szépirodalmi mestermű is született e stílusnem alkalmazásával századunkban: Weöres Sándor remeklése, a *Psyché*, s ehhez folyóiratunknak is köze van. A *Psyché* végleges szövegébe felvett *Levélváltás* Nagy Pétere, „Győr városának nemes consiliariususa” nem más, mint az Irodalomtörténet főszerkesztője; Petőfi és Kisfaludy Sándor alakját Weöres Sándor Csernus Mariann és az ő „Psyché-kori” stílusú leveleivel illesztette bele a *Psyché* kompozíciójába.

De most volt idegen a tréfás, a játékos tárgy iránti figyelem a magyar irodalomtörténetírás immár klasszikus alakjától, Horváth Jánostól sem. Az a diákdolgozatokból és feleletekből kiszedegetett hibajegyzék-típus, amit jelen számunkban Berta Irma tanárnő és V. Kovács Sándor

gyűjtése képvisel, Horváth János *Tanulmányok* című kötete *Egyetemi hallgatók magyar irodalomtörténeti dolgozatairól* címmel közreadott írását tisztelheti őseként. „Azonban ne vessünk is egy kicsit e fásasztó szemle végeztével!” — zárja 1937. évi tanévnnyitó előadásának komoly fejtegetéseit Horváth János, és ontja a ma is nevetető példákat: „Voltak némi előzményei, de azok a háttérben mozogtak”, „A szenvedőkhöz lehajlása kölcsönöz szárnyakat tollának” stb.

Idrizi Osman, az ozalyi gyümölcsárus

A *Zrínyi-Könyvtár* 1985 augusztusában megjelent I. kötete, az ELTE Zrínyi-szemináriuma tagjai által sajtó alá rendezett *Prózai művek a Névmutató* 751. lapján, az I betűs nevek elején ezt tünteti fel: „Idrizi Osman ozalyi gyümölcsárus 983.” A kötet 757 számozott lapból áll, hogyan lehetséges tehát, hogy a 983. lap Idrizi Osman névvel mégis belekerült?

Elmondom a történetét.

Zrínyi földjén című útijegyzetemben (Népszabadság, 1983. december 16.) megírtam már, hogy 1983 hideg novemberében a zágrábi Zrínyi-gyűjteményben kutattunk két kiváló hallgatómmal, Hausner Gáborral és Orlovsky Gézával. (Ők voltak később Leányfalun a Juranics és Radivoj szerepét játszó zászlótartók.) Szabó Zoltán barátunkkal, aki akkor a zágrábi egyetem magyar lektoraként dolgozott, ellátogattunk a költő szülőhelyére, Ozalyba is, ahonnan késő este tértünk vissza. A buszmegállóban legalább egy órát kellett várunk a kényelmes karlováci járatra, s tétlenül toporogtunk Idrizi Osman, a török gyümölcsárus bódéja előtt. A derék török kereskedő rendületlenül égette kis boltjában a gyertyát, matatott a szép almák és mandarinpiramisok között, bár nem vásárolt már nála senki.

Hadd valljam meg most: akkor határoztuk el, tervezgetve a *Zrínyi-Könyvtár* I. kötetét, hogy emléket állítsunk e békés ozalyi töröknek: ha megjelenik könyvünk, belecsempésszük nevét a *Névmutató*ba.

— De milyen lapszámot írunk mellé? — kérdezték a játékra azonnal kész fiúk —, hiszen egy valóságos lapszám félrevezető lesz, mert aki a hozzá tartozó lapon keresi e nevet, nem fogja megtalálni.

— Legyen a lapszám a zágrábi kutatóút és ozalyi látogatásunk éve: 1983, azaz 983 — adódott mindjárt a kézenfekvő válasz —, ekkora terjedelemre úgysem rúghat a könyv.

És így lőn. Bocsássa meg nekünk e csínytevést mecénás Kiadónk és az utókor.

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN